

igazságszeretetére, alapos tudományára, logikai következetességére s egész rendszerére.

Van a két kötetben körülbelül *háromszáz* jegyzet, a melyekből az itt említettekén kívül még felhoz egy párt Széchy Károly, s jól lehet elismeri, hogy a „komoly kutatás“-nak és „alapos megokolás“-nak is van nyoma a jegyzetekben: ezeket egy árva szóval sem említi. Pedig ha több a megállható jegyzet, mint a megtámadható, azt hisz- szük, okos ember, ha egyenes úton jár az igazság kutatásában s a logikai okoskodásnak legalább csak az alapelemeivel tisztában van: nem ítélheti el a kiadás rendezőjét és szerkesztőjét *határozottan*. Hányad része az egésznek a megtámadott, de alig néhány kivételével szóba is alig jöhető jegyzetek száma? Vajjon milyen arány szerint alkotott Széchy Károly végleges ítéletet? Mindezt nem kérdezzük. Csupán azt az egyet jegyezzük meg, hogy a ki a mellékes szempontokból *ilyen* kifogásokkal áll elő s mégis megbízhatatlannak hirdeti az egész kiadást: az tegye le a bírálói tollat, mert annak forgatását a legnagyobb könnyelműség megkísérlenie.

VÁCZY JÁNOS dr.

Válasz a feleletre.

— Váczy János dr. urnak. —

.... Ne tovább; ismerlek egészen;
Nékem üres fecsegőt fest az üres fecsegés.

Kazinczy Ferencz.

A szerkesztő szivessége közölte velünk kéziratban Váczy János észrevételeit, hogy azok megjelenésével egyszerre adhassuk meg válaszunkat is. Köszönet érte! S e köszönetünket azzal fejezzük ki, hogy minél rövidebben felelünk arra *a semmire*, a mi hasztalanul törekszik *valaminek* látszani. Mert a lárma még nem tudomány, a hang még nem tehetség, ha csak birtokosa nem — énekes.

Váczy dr. nem énekel, csak rikkant. Lármája és hangja csattanósan igazolja azt a franczia közmondást, hogy a ki haragszik, annak nincs igaza. Ő pedig haragszik. Nemcsak haragszik, sőt dühöng, mi-

nek természetes és rendes kifolyása, hogy többször tudatosan, még többször öntudatlanul — *félrebeszél*.

Mert mi egyéb, mint ilyen félrebeszélés Váczy János abbéli követelése, hogy ő szabja meg a kritikusnak, minő legyen; ő szabja meg nekünk — *önmaga ellen*, hogy első sorban azt vizsgáljuk: hogy össze van-e gyűjtve lehetőleg minden adat, hűen van-e közölve a szöveg? ¹⁾

Biz ez sem czélunk nem lehetett, sem szándékunk nem volt. Nem pedig azért, mert mi jobban emlékszünk Váczy nyilatkozatára, mint önmaga, ki a mesebeli ember módjára maga alatt vágja a fát, mikor a *teljességet* emlegeti. Mert hogyan ereszkedhattünk volna a gyűjtemény teljességének bírálatába, a mikor még csak a két első kötete jelent meg; a mikor az első kötet bevezetésében a szerkesztő maga kijelenti, hogy a Kazinczy Levelezését teljesen összegyűjteni majdnem oly lehetetlen, mint bármely nyelvnek teljes szótárát megírni; ²⁾ azért nem dicsekszik véle, hogy gyűjteménye igazán teljes volna; ³⁾ a mikor a szerkesztő maga elismeri, hogy lehetnek, sőt hiszi, hogy még nem egy helyt lappanganak felhasználható levélbeli adatok; ⁴⁾ a mikor a szerkesztő maga megígéri, hogy ha ezután jutna oly levelek nyomába, a melyek már a szoros időrendbe bele nem volnának illeszthetők, azokat pótlék gyanánt fogja az egyes kötetek végén közölni. ⁵⁾

No már most hogyan döngethettünk volna olyan kaput, melyet a tulajdonos *előre* kinyitott? Mert mire mentünk volna, ha követeljük *Kazinczy László* leveleit 1792-től 1795-ig, melyekről maga Kazinczy Ferencz kijelentette, hogy nincsenek meg, ⁶⁾ de *talán* csak nála nem voltak meg; mire mentünk volna, ha keressük Kazinczy Ferencz levelét Krayniknéhoz, melyre Kazinczy László hivatkozik, ⁷⁾ melylyel Ferencz a Jeanettehez való viszonyát magyarázta ki; és mire mentünk volna, ha főlemlegetjük Kazinczy Ferencz leveleit

¹⁾ *Erdélyi Muzéum*. 139 l.

²⁾ *Kazinczy Ferencz*: Levelezése. I. k. XIII. l.

³⁾ U. o.

⁴⁾ U. o.

⁵⁾ U. o. XV. XVI. l.

⁶⁾ *Kazinczy Ferencz*: Magyar Pantheon, 203. l.

⁷⁾ *Kazinczy Ferencz*: Levelezése. I. k. 309. l.

Kacsándy Zsuzsánnához és Radvánszky Terézhez (hogy másokat elhagyjunk), melyek bizonyosan nemcsak nagy számmal voltak, de a széphalmi mester legérdekesebb levelei közé tartoztak, s minden valószínűség szerint mai nap is megvannak a rokonság kezeiben? Hiszen Váczy János eleve kinyilatkoztatta, hogy a gyűjtemény *nem* teljes, csak *lehető* teljes; a lehetőséget pedig egyedül az Uristen határozhatja meg!

Hát már most hol van itt, az előleges kijelentésben és utólagos követelésben logika?

Vagy hogyan ereszkedhattünk volna a szöveg hűségének, illetőleg az eredeti levelek helyesírásig és pontozásig menő másolatának bírálatába, mikor a szerkesztő maga elismeri, hogy ez az eljárás a hasonló források kiadásában mai napság nem igen divatos;¹⁾ a mikor a változó styllal, helyesírással és pontozással Kazinczy styllja, helyesírása és pontozása is *ama forrongó időben szinte évről-évre változott*. A szerkesztő revisorának kell vala lennünk, hogy e képtelen kívánságnak megfeleljünk.

A mi szándékunk, nem volt és nem lehetett egyéb, mint vizsgálni azt, *a mi van és a hogy van*; vizsgálni, mint a hogy egész világosan és határozottan megjelöltük, az eddigi alaptalan és igaztalan magasztalások ellenében *azt*: ha vajjon e végtelenül fontos gyűjtemény rendezése egyfelől, jegyzetes és magyarázatos kiadása másfelől, annyi kritikai kutatással és annyi komoly tudással készül-e, mint a kiadó Akadémia tekintélye és a vállalat jelentősége megkívánja?²⁾ Mert a gyűjtemény hitelessége és megbízhatósága ezen dől el. S vizsgálataink eredményeként arra a meggyőződésre és megállapodásra jutottunk, hogy Váczy oly munkára vállalkozott, melyhez sem elég éber szeme, sem elég korismerete, sem elég széles tudása nincs.³⁾

Ez oly igazság, melyet megdönthetetlenül bebizonyítottunk, be egyedül az ügy szeretetéből és a vállalat érdekében, hogy részletesen megokoljak abbéli kérésünket, mikép a Kazinczy-bizottság gyakoroljon szigorúbb és szemesebb ellenőrzést szerkesztőjére, hogy a leve-

¹⁾ U. o. I. k. XIV. 1.

²⁾ *Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai*, VIII. k. 508.

³⁾ U. o. VIII. k. 522.

lezés folytatása rendezettebb és jegyzetes magyarázata gondosabb és alaposabb legyen!¹⁾

Mert bizony pórul járna a fiatal kutató, ki Váczy rendezése és magyarázata után indulva és az Akadémia tekintélyének hódolva, e kiadást minden ízében hitelesnek és megbízhatónak fogadná el, abból a föltevésből, hogy a Kazinczy-irodalom e legújabb terméke, egyszersmind annak legújabb kritikai tisztázása is; hiszen reájönne az új fölfedezések egész sorára: hogy Kazinczy már sáros-pataki diák korában a beata domina consorsért kesereghetett, hogy kálvinista diák létére az eperjesi lutheránus főiskolának vagy igazgatójának ura és igen kegyelmes patronusa volt, kihez még az agg Fábri püspök is csak mint alázas szolgája közeledhetett; hogy Szilágyi Sámuel a széphalmi mestert, a *Kazinczy Pályája Emlékezetének és Toldy tanításainak* ellenére az *Amerikai Podoc és Kazimir* fordításának megjelenése alkalmából dicsérte föl, hogy Kazinczy 1789-ben *br. Prónay Júlia* miatt telett Bécsben, feleségül akarva venni, hogy a *gondszabadi bölcs* kiléte még fölfedezésre vár, ha ugyan örök titok nem marad; hogy... Eh, hagyjuk a példákat! Hiszen Váczy különös felfogása szerint az ő rendezése és magyarázata úgy se függ össze a hitelesség és megbízhatóság kérdésével; hiszen maga tudja legjobban, a mit ő állít és beszél, se nem hiteles, se nem megbízható!

Váczy mégis azt erősíti, hogy tollunkat nem az igazság vezérli, hanem az írói viszketegség, hogy *megmutassuk, mennyire járatossak vagyunk a történeti, világirodalmi, heraldikai, genealogiai, nyelv és philosophiai tudományokban,*²⁾ ámbátor a *logikai ismeretek alap-elemeit* nagyon gyöngén tudhatjuk; míg később, az Orpheus kérdésében azt mondja, hogy a helyest is elferdítjük, hogy a magunk *szigorú logikai gondolkozását minden ok nélkül fitogtassuk.*³⁾

Hát már most hol van e két feje tetejére esett, egymásnak ellenmondó állításban a logika?

Minket édes-keveset érdekel, hogy Váczy miként vélekedik rólunk; de egyet minden esetre meg kell engednie, hogy vagy az egyik, vagy a másik mondása áll, csak az ő logikája az, a mi meg nem állhat.

¹⁾ U. o. VIII. k. 544.

²⁾ *Erdélyi Múzeum.* 141. l.

³⁾ U. o. 144. l.

Váczy János a maga tehetetlen vergődésében felemlíti, hogy elítéljük őt, mint a kinek sem elég éber szeme, sem elég korismerete, sem elég széles tudása; aztán nagy hadonázva kérdi: miből következtetjük, hogy nincs *elég korismerete?*¹⁾ Mindenesetre megindító szerénység, hogy az *éber szemről és széles tudásról* önmaga lemond; de okosabbat cselekszik vala, ha az elég korismeretet sem követeli magának.

Nem emberies dolog ugyan, hogy az egyszer elejtett vadat újra összelövöldözzük: de mentségünk lehet, hogy Váczy maga kényeszerít reája.

Miből következtetjük? Nemcsak következtetjük: de be is bizonyítottuk egy hosszú tanulmányal, 38 lapon keresztül, az adatok egész halmazával. Megolvashatja a közönség ismét, ha tetszik.

Tizenhat levél ellen tettünk kifogást.

Állítottuk, hogy Váczy oly leveleket, a melyek a Kazinczy gyűjteményében maradtak, bár nem hozzája szóltak, a címzés hiányában egyszerűen Kazinczynak tulajdonít; s reámutattunk a Szathmáry Király György, Carlovsky János és Fábri Gergely levelére.²⁾ Váczy most azt feleli, hogy az illető levelek iránt neki is kétsége volt, azért tett melléjük kérdőjelet: de mert előde felvette, nem volt bátorsága mellőzni őket.³⁾ Épp oly megdöbbenő, mint csodálatos, hogy mennyire nem emlékszik a szavára, a dolgára. Még 1891. novemberében e három levél közül a saját vallomása szerint a szerkesztés alkalmából csak a Carlovskyéra volt kétsége, melynek téves közlésére *Ballagi Aladár* is figyelmeztetette a kötet megjelenésekor; de elhagyni nem merte, mert elődje is fölveendőnek tartotta; s a *valószínűség* sem hiányzott a dologban.⁴⁾ Ez a valószínűség pedig mily szembe-szökő, annak bizonyossága lehet, hogy Carlovsky a sárospataki diákot: „Spectabilis ac Generosissime Domine, Domine ac Patrone longe Gratosissime“-nek szólítja s ennek megboldogult feleségéről beszél. Most, bírálatunk megjelenése után, újabb vallomása szerint már mind a három levél iránt kétsége volt, azért tett mel-

1) *Erdélyi Múzeum.* 145. 1.

2) *Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai.* VIII. 509. 510.

3) *Erdélyi Múzeum.* 142. 1.

4) *Egyetemes Philologiai Közöny.* XV. évf. 976.

lējök kérdőjelet,¹⁾ holott csak a Szathmáry Király György levele mellett fityeg a kérdőjel: sem a Carlovsky, sem a Fábri levelénél, sem a szövegben, sem a jegyzetben nincs; Váczy meg sem értette, úgy közölte őket. Most elismeri, hogy e három levél *inkább a jegyzetben lett volna helyén.*²⁾

Hát már most hol ez eljárásban a logika? Hol van e kétféle vallomásban az igazság?

Állítottuk, hogy a Belezny Miklós harmadik levele kérdéstelelenül Kazinczy Ferencznek és Dénesnek szólott, a melléje vetett kérdőjel hiábavaló és felszineskedő fontoskodás.³⁾ Most Váczy hallgat róla, ennélfogva elismeri.

Állítottuk, hogy Kazinczy László öt levelét hibásan állapítja meg.⁴⁾ Váczy elismeri, hogy *mi megállapítottuk és ő megnyugszik e megállapításban.*⁵⁾ Csak egyre, a 22. számúra van megjegyzése. Mi e levélről, egyfelől összevetve a megelőző és következő levéllel, másfelől kiindulva tartalmából, kifejtettük: hogy vagy azt kell hinnünk, hogy László írta, talán a 90-es évek elején, mikor Csehországban, Kutenbergen volt állomáson; vagy azt kell hinnünk, hogy *a levelet ő kapta, ekkor kaphatta a kelet idejében is, 1782-ben, s elküldötte bátyjának, de a kísérő sorai elvesztek, mint a jegyzetek között adott két levéltöredék mellől is.*⁶⁾ Váczy még 1891. novemberébn azt hitte, hogy e levél tévedésből került mostani helyére, mely ellen Ballagi Aladár is kifogást tón a kötet megjelenésekor:⁷⁾ de most, bírálatunk megjelenése után inkább azt hiszi, hogy e levelet valaki Kazinczy Lászlóhoz írta, s ő ezt bizonyosan néhány sor kíséretében elküldötte testvéreinek. E szerint tehát e levél mellől éppen úgy, mint a jegyzetben közölt két levél mellől hiányzanak a kísérő sorok.⁸⁾ Egyszerűen és röviden az a megjegyzése, hogy meghajol érvelésünk előtt.

Állítottuk, hogy Váczy Kazinczy László leveleit a II. kötet

¹⁾ Erdélyi Múzeum. 143. l.

²⁾ U. o. 143. l.

³⁾ Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai. VIII. k. 510.

⁴⁾ U. o. VIII. k. 511—515. l.

⁵⁾ Erdélyi Múzeum. 143. l.

⁶⁾ Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai. VIII. k. 517—518. l.

⁷⁾ Egyetemes Philológiai Közlöny. XV. évf. 977. l.

⁸⁾ Erdélyi Múzeum. 144. l.

elején össze-vissza közli.¹⁾ S elismeri, hogy két levele csakugyan rossz helyre van téve;²⁾ de elhallgatja, hogy e két levél összeütközik a szomszédos levelekkel. Kazinczy László 1790. január 9-én Uj-Gradiskáról, a következő lapon, január 14-én Kuttenbergből, január 22-én már Kobashból, február 12-én Szinyáról, február 23-án már megint Kuttenbergről ír: a mi igazi ördögösség az akkori közlekedési viszonyok között. Mert a horvát-szlavon határról Csehországba meg vissza ily hipp-hopp féle módon ugránozni merő képtelenség. S Váczynek nem volt annyi földrajzi ismerete, hogy e képtelenséget észre vegye. Most aztán vergődik és Gonosz Pistaként tagad.

Aztán a jegyzetek birálatára térve át, a sok apró tévedés közül felsoroltunk *tíz* kisebb baklövést, csakúgy mellékesen. Váczy feléről mélyen hallgat, felére megjegyzést tesz: de minő szerencsétlen vergődéssel, beszéljenek a tények!

Kazinczy László a 43-ik levélben bátyjától azt kérdi: „Hát a *zempléni nótáriusság* mibe van?“ Váczy a jegyzetben az 54-ik levél Kazinczy-féle jegyzetére utal, a hol állításunk szerint arról *egy szó sincs*.³⁾ Váczy azt feleli, hogy csak a vak nem látja, mikép Kazinczynak arra a jegyzetére van hivatkozás, melyben fölemlíti, hogy az öreg Orczy őt 1784-ben *Abauj-vármegye* vice-nótáriussává, az ifjú Orczy pedig október 25-én törvény táblabíróvá tette.⁴⁾ Hát hol találja meg ebben a legszemesebb ember is a *zempléni nótáriusságot*? Toldy nagy művében, „*Kazinczy és korában*“ elbeszéli, hogy a *zempléni főjegyző*, Szirmay Antal, mint játszta ki Kazinczynkat, ki helyett *Kaposy Mihály*, a főjegyző irnoka lőn a rendes aljegyző, Kazinczy pedig csak a tiszteletbeli; mindamellert felesküdt és néhány jegyzőkönyvet vezetett, míg az abauji tisztújítás után átment e megye szolgálatába.⁵⁾ Ime, *ez a zempléni nótáriusság története!*

Váczy Spielenberg Pált a Martinovics-pörben elfogottak ügyvédjének mondotta; megigazítottak, hogy a szegények védője volt; mert hiszen valamennyien elfogottak voltak, a Kazinczy-testvérek ügyvéde pedig Sárói Szabó Sámuel; mire elismeri, hogy Spielenberg

¹⁾ *Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai*. VII. k. 519. l.

²⁾ *Erdélyi Múzeum*. 144. l.

³⁾ *Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai*. VIII. k. 523.

⁴⁾ *Erdélyi Múzeum*. 146. l.

⁵⁾ *Toldy Ferenc*: *Kazinczy és kora*. 53. l.

azok védője volt, kik *hivataltól* kaptak ügyvédet.¹⁾ No ezek — a *szegények* voltak!

Váczy érvelése még mulattatóbb a Ráday-kérdésben. A Kazinczy Ferencz czímiratát „le baron de Ráday“ a 396. levél alatt megigazítja: „tollhiba comte helyett“; mire megjegyeztük, hogy inkább azt kell vala felvilágosítania, hogyan van az, mikép az öreg úr másfél köteten keresztül bárónak írja magát alá, majd egyszerre *gróf* idősb Ráday Gedeon. Váczy azzal a kérdéssel felel: „Hát nem tudja azt mindenki, a ki az irodalomtörténetet ismeri, mikor kapta Ráday a grófi méltóságot?“²⁾ Ha tudja mindenki, hogy a Ráday család mikor emelkedett báróságra, mikor grófságra, akkor miért kellett a tollhibát megigazítani? Hol itt a logika? mert vagy tudja és akkor a kijavítás fölösleges, vagy nem tudja és akkor a *lényeget* kell felvilágosítani.

Váczy, a mint ismételve láttuk, erős hadilábon áll a logikával, következetes összeütközésben az igazsággal. Kazinczy L. a 20-ik levél útleírása szerint *egy csomó* emberrel, köztük a Bay patvaristájával jöven össze, Váczy ezt az egyet *nagy fontosán* jegyzésbe vette és eme feneketlen bölcseségre fakadt: „Ki lehetett ez a patvarista, *gyanítani sem tudjuk*.“ Mi felsorolva a levél szerint, kiket annak írója megemlít: a bajai tiszttartót, a dömsödi szabót, a tassi Bemács Zsigmondnét, a pataji papot, Gorzont, a hajósi esküdtet és a halasi kúnt, azt vetettük oda, hogy a jegyzet czéltalanságát és értelmetlenségét feltüntessük, miért nem kérdezi *ezeket*? Mert Váczy meg lehet győződve, hogy a Kazinczy életére és a magyar irodalom fejlődésére, valamennyi épp oly fontos személyiség, mint a Bay patvaristája, — azaz *semmi*. Azért kit érdekel az a patvarista?³⁾ Váczy szerint mi ezt írjuk: „*hogy ez éppen annyi volna, mintha Kazinczy-nak szabója vagy vargája után kérdezősködném*.“⁴⁾ S megvallja, nem tudta, hogy Széchy Károly a patvaristát, meg a szabót és vargát egy pórázon vezeti. Vezeti bizony — Váczy, kinek költői világa és légköre talán a szabó és varga műhelye: de *mi nem*. Mert abban a nekünk tulajdonított pongyola mondatban *egyetlen szó sem a mienk!* Hát hol itt az irodalmi tisztesség?

¹⁾ Erdélyi Múzeum. 147. l.

²⁾ Erdélyi Múzeum. 147. l.

³⁾ Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai, VIII. k. 524—525.

⁴⁾ Erdélyi Múzeum. 147. l.

A Kazinczy említette irodalmi virrongásban az ő rövidítéseinek kiegészítésére, hogy R(évy) és Sz(emere) B(acsányi) és R(ajnis) — megjegyeztük, hogy Szemere helyett Szabónak kell állnia.¹⁾ Váczy azzal védekezik, hogy mivel Kazinczy a levelet később átdolgozta, mivel a Baróti Szabó nevét rendszerint Barótinak írta: azért gondolta ő a rövidítést úgy kiegészíteni.²⁾ Nem az a kérdés, hogy miért gondolta, hanem az, *hogy botlott*. Mert Szemere a polemiakor csak ő, a Kazinczy levelének keltekor csak 8 esztendő volt, így az írónak még nem virronghatott!

Aztán kimutattunk *huszonhat* nagyobb tévedést, több kisebb tévedéssel kapcsolatosan; s helyreigazítottuk rövidebb-hosszabb fejtegetéssel, néha lapokon át. Valamennyi a Váczy irodalomtörténeti tudásának és korismeretének fogyatékoságára vall, mert a *meglevő* irodalomban valamennyire kellő felvilágosítást kaphatott volna. Váczy e 26 nagyobb tévedés közül észrevételt teszen hatra, épp annyi logikával, mint a mennyi őszinteséggel, a miként azt fentebb is bebizonyította.

Hibáztattuk, hogy a Tóth Farkas életére nem adott felvilágosítást; s hivatkoztunk a Danielik és Csaplár könyvének megfelelő lapjaira: Váczy most, e hivatkozás *után*, azt feleli, hogy Tóth Farkas ismeretes egyéniség.³⁾ Csaplár bőven foglalkozik vele. Hát Szilágyi Sámuel nem ismertebb egyéniség, Kazinczy magyar Pantheonja, meg Pályája Emlékezete és Toldy költészeti kézikönyve, meg a „Kazinczy és kora“ műve nem forog inkább közkezen, mint a Csaplár csonka és száraz monographiája; mégis megkísértette Szilágyi Sámuel, még pedig nagy baklövással ezek ellenére felvilágosítani. Hát hol itt a következetesség? Hol itt a logika?

Hibáztattuk, hogy abból, mert Kazinczy L. 1782. július 17-én egy sziráki temetést leír, és abból, hogy több, mint egy esztendő múlva, 1783. szeptember 1-én jelenti, hogy megkapta bátyjának a Podmaniczky Lizi halálára írott verseit, *a temetés leírása után* azt következteti, hogy „a szóban forgó halotti pompa Podmaniczky Lizinek rendezték.“ Azt kérdeztük, hogy hát egy esztendő folyamában más meg sem halhatott? S bebizonyítottuk egyenes és összetett

¹⁾ Erdélyi M. egyll. kiad. VIII. k. 525. l.

²⁾ Erdélyi Muzéum. 146. l.

³⁾ Erdélyi Muzéum. 146. l.

bizonyítékokkal, hogy az a temetés *férfinak, nagy halottnak, az utolsó Királyfalvi Róth Tanásznak temetése volt.*¹⁾ Váczy feleletül azt adja: „Hát mindenki halálára kellett Kazinczynak verseket írni?“²⁾ S ez értelmes beszéd? Ez logika? A mi kérdésünkéből nem az következik, hogy Kazinczynak mindenki halálára verset kellett írnia: hanem az, hogy Váczy oly könnyelműen, oly gyöngé alapon ne tegye a maga föltevéseit és állításait!

Hibáztattuk, hogy a Földi levelebeli Horváth Jánost egynek veszi az ismert egyházi íróval; s bebizonyítottuk összetett bizonyítékkal, hogy ez merő képtelenség; hiszen Földi és Horváth kora közt 14 évi különbség volt, hogy Horváth még Dunántúlról ki nem mozdult, hogy Kazinczy Pozsonyban, Bécsbe menet, föl nem kereste, leveleiben soha nem említi, pedig megfordult a pozsonyi kispapok között és Dömével levelezett is. A mi az *ő természetéből* csak úgy érthető, hogy a Földi és Váczy Horváth Jánosa két különböző egyéniség.³⁾ Váczy hasztalanul facsarog ez érveink ereje ellen, még hasztalanabban erősíti, hogy „*mi azt tartjuk, hogy Horváth János köszönő viszonyban állt Kazinczyval?*“⁴⁾ De hát az istenért! Nemcsak megérteni és okoskodni, de olvasni sem tud Váczy? Mert ebben az *egész állításban megint egy szó sem igaz.* Sőt ellenkezőleg, azzal bizonykodunk, hogy legyen meggyőződve Váczy, ha Horváth már 1788-ban tisztelteti Kazinczyakat, ha már előbb köszönő viszonyban áll vele, 1789. novemberében kétségtelenül fölkereste volna, hogy személyesen megismerje. A miből minden józan és egészséges logika szerint az következik: mivel pedig nem tette, *nem* Horváth, az ismert egyházi író tiszteltette Kazinczyakat, *nem* ő állott véle köszönő viszonyban.

A Szirmay Antal és Patay Sámuel kérdésében Váczy sokat magyaráz: de bizony hiában. Mert sem azt, hogy Szirmay egyetlen egy Fridik *munkái* alatt ennek *egyetlen* értekezésére célzott, sem azt, hogy Patay Sámuel egészen ismeretlen író volt, a tények ellenében ki nem magyarázhatja. Különben csalódik, ha azt hiszi, hogy Danielik Pataynak egyetlen munkája címét említi:⁵⁾ mert biz az

1) Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai. VIII. k. 526—527.

2) Erdélyi Múzeum. 148. l.

3) Erdélyi Múzeum-egylet kiadványai. VIII. k. 528—529.

4) Erdélyi Múzeum. 150. l.

5) Erdélyi Múzeum. 149. l.

megnevezi *mind a két könyvét*, eredeti és fordított művét,¹⁾ a miről Váczy úgy látszik, semmit sem tudott s még ma sem tud, vagy azt kell hinnünk, hogy szándékosan állít megint olyast, *a mi nem igaz*.

A Zilai és dr. Szombathy személyére, a Kazinczy és Vitéz állására elismeri Váczy, hogy tévedett; de tüzsköl mégis ama megjegyzésünk ellen, melyet a Kazinczy-kérdésre való hivatkozással tettünk, hogy Váczy egyetlen egy levelezést sem olvasott el, még ha 4 levélből áll is, mint a Klaniczay-é; hogy vagy lelkiismerete nincs, vagy emlékezete, pedig a szerkesztőben mind a kettő gyökeres fogyatkozás. A lelkiismeretet és emlékezetet elengedi; de az olvasás ügyében nem is annyira vakmerően, mint merő-vakon azt kérdi: miből következtetjük ezt? Hát abból, a mint kifejtettük, hogy Klaniczayra kijelentette, mikép életéről semmiféle adatot nem sikerült földeríteni azon kívül, a mi a Kazinczyhoz irt leveleiben található:²⁾ pedig azt sem sikerült földerítenie. Váczy Klaniczayt megtette Kazinczy vizitátorának, holott maga Klaniczay megírja, hogy főnöke b. Prónay Gábor főigazgató volt; Juliát megtette ama jó módú ház gyermekének, kiért Kazinczy 1789-ben a telet Bécsben töltötte, ama homályos alaknak, kiről Toldy emlékszik, de kinek nevét sem tudja,³⁾ holott maga Klaniczay megírja, hogy Julia b. Prónay László leánay volt. Ha Váczy elolvasta vagy megértette volna a Klaniczay német leveleit, ha tudta volna, hogy Neusohl — Besztercebánya, (mert a dolog súlya ezen nyugszik, nem a vegyes vagy magyar tartalmi jegyzéken), nem keresi Klaniczayt *idegen* tankerületben, s nem épít a Julia személyére egy hangzatos, de az utolsó szóig hamis föltevést, melyet mint új és fontos fölfedezést állított oda *Toldyval* szemben! S ime, most úgy e Juliára építő föltevéséről, mint a Szilágyi Sámuelre vonatkozó tanításáról kénytelen bevallani, hogy tévedés, melynek helyreigazítását és tisztázását *köszönettel* fogadja.⁴⁾

De összegezzünk.

Kifogást tettünk *16 levél* ellen: Váczy *egyetlen egy* kifogást nem bir megdönteni.

¹⁾ *Danielik*: Magyar írók. Életrajzi gyűjtemény. II. k. Pest, 1259. 249. l.

²⁾ *Kazinczy Ferencz*: Levelezése. I. k. 575. l.

³⁾ U. o. 576. l.

⁴⁾ *Erdélyi Múzeum*. 148. l.

Felsoroltunk 10 kisebb baklövést; Váczy ötöt hallgatagon beismer, öt ellen védekezik, de *egyetlen egy* helyreigazítást meg nem czáfol.

Kimutattunk 26 nagyobb tévedést, melyek közül Váczy hatot menteget, hogy *miként* követte el, de helyre nem ütheti; hatról maga bevallja, hogy tévedés, míg tizennégyet teljesen agyonhallgat, ennél fogva elismeri: de *egyetlen egy* magyarázatunkat a tartalmi jegyzéket érintő mellékes allításon kívül, — meg nem gyöngítheti.

De mégis ismerjük el, a mi *érdeme* van. Valódi diadal-ujjongással említi meg, hogy az irodalmi virrongásról szólva rosszul hivatkozunk e helyre, mert nem az *I.*, hanem a *II.* kötetben olvasható,¹⁾ holott jól van idézve a *levél tartalma, kelte, a kötet lapszáma*; hogy a Földi kérdésbeli levele nem 1789., hanem 1788. október 2-án íródott;²⁾ holott jól van idézve a *kelet hónapja és napja, a levél tartalma, a kötet és lapszáma*: ennél fogva minden okos ember láthatja, hogy csak sajtóhiba lehet, a mi 142 petites jegyzet mindenféle idézésében igazán tűneményes kevés. Sajnáljuk, hogy Váczy nem vette észre, hogy az 507 ik lapon november — novemhernek, és az 543-ik lapon a cz cz — ez, eznek van szedve. Milyen diadalujjongással kiálthatott volna fel: hogy ítélhet egy akadémiai kiadásról az, ki még a betük között való különbséget sem ismeri!

Ime, a Váczy felelete a maga egészében és részleteiben!

SZÉCHY KÁROLY. *)

¹⁾ Erdélyi Múzeum. 148. l.

²⁾ U. o. 149. l.

*) Ezzel a polémiát az Erdélyi Múzeumban befejezettnek nyilváníthatjuk. Szerk.